

JOAN MARI TORREALDAI

Aurkezpena

ERBESTEA: 1936-1956

OHAR GISAKO SARRERATXOA

-Erbeste bat baino gehiago du euskal literaturak. Erbeste politikoaz ari garenez, bi aipatuko ditugu: bat, orain aztertzeraz goazen hau. Eta bestea, 1960-1970 bitartekoa. Bigarren honetako izen batzu aipatzearren: Paulo Iztueta, Joxe Azurmendi, Jokin Apalategi, Txillardegui, Beltza, Ortzi, etc.

- Gaurko aztergaiari berari begira, hiruzpalau ohar:

. Aztergai ditugun autoreon kasua ez da berdina: desterru politikoaren barruan koka ditzakegu Zaitegi eta Monzon. Baina ez Mirande. Erbeste ekonomikoaren ondorioetan akaso Mirande?

. Zenbait azterketetan «erbestetzat» hartu ohi da Ipar Euskal Herria. Erbetea ez baino babesleku edo aterpe gisa kontsideratu behar da.

Desterruaren zikloa: 1936-1956. Zikloaren hasierak ez du dudarik: Franco-ren altxamendua. Bukaera bezala 1955 nahiago dut nik. 1956 urteak epe berri bat abiatzen bait du. Hiru gertakari garrantzizko eta esanguratsu:

- Bat, Parisen ospaturiko Euskal Mundu-Kongresua
- Bi, Euskaltzaindiak Arantzazun egindako gerraosteko lehen bilkura nagusia.
- Eta hiru, *Jakin* aldizkariaren sorrera, hots, belaunaldi berriaren plazaratzearen abiapuntua.

- Euskal kulturaren erbestea bikoitza da: barrukoa eta kanpokoa. (Literatura espainolean eta, «exilio interior» eta «exilio exterior» bereizten dira. Eta arrazoiz).

Barne-erbeste honekin zer adierazi nahi dugun? Hego Euskal Herriko «desgiroa» (J. Etxaideren hitza erabiliz). Alegia, kartzela, desterruak, kultur eta kazetel enpresen eskualdaketa eta konfiskazioen ondorioz, euskal kulturaren azpiegiturarik eza, euskarari gerra (hedadura eta garapen kulturala euskarari arras moztuz), garbiketa edo depurazioak (adibidez, irakaskuntzan eta funtzionaritzan), erabateko kontrol soziokulturala eta politikoa. Eta liburu eta aldizkariaren zentsura.

- Bi erbestean harremanak?

. Harremanik eza da nagusi. Instituzionalki eta organikoki barruaren eta kanpoaren artean ez da elkarrizketarik izan. Izan den txoa, klandestino eta kontrabandokoa izan da. Jon Etxaide bat kartzelan egona da *Gernika* eta *Euzko Gogo*a zabaltzeagatik.

. Martin Ugaldek deskribatuko digu kanpoko erbestea. Barrukoaz zer esan, osagarri gisa? Bizpahiru datu hemen ere:

. Oposiziotik ez dago deus egiterik barruan, bistan da.

. Euskal kulturarekiko lehen ekintzak inguru ofizial edo paraofizialetatik datoz. Eta zehazki, «Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País» elkartean inguruan biltzen dira Jon Etxaidek «Franco´tar euskaltzaleak» izendatzen dituenak, hau da, tradizionalistak, karlistak, integristak, ACNPko katolikoak, monarkikoak, eta falangista bat edo beste. *Boletin-a* (1945), *Egan* elebiduna (1948), *Munibe* (1949), *Biblioteca Vascongada*

editoriala (1951) sortzen dituzte Donostian. Aparte euskal jai eta bertsolari-festak eta.

- Baina zer bilatzen zuten «Franco´tar euskaltzale» horiek ekintza hauekin? Hona, adibidez, Egan argitara emateko eskabidean nola justifikatzen duten aldizkariaren «finalidad espiritual» delakoa:

«Habremos de publicar en él, estudios literarios y poesía y cuentos en castellano y en vascuence, tanto para combatir el vascuence de laboratorio que hicieron en su día los separatistas vascos como para no dejarles esta lengua como bandera política pues tal es el uso que quieren hacer de ella, en sus publicaciones, los emigrados políticos que viven al otro lado del Pirineo.

- Posibilismoaren beste bide bat ere urratzen da, gomendiozkoa. Adbide bat: Jose Artetxek eta Patxi Unzurrunzagak «Delegación Nacional de Propaganda»ko Zuzendaria zen (eta Zarautzen oporrak igarotzen zituen) Pedro Rocamoraren bidez lortu zituzten S. Mitxelenaren «Arantzazu» poema, Orixeren «Euskaldunak» eta Bera-Mendizabalen *Hiztegia* liburuen baimenak.

Kanpoko erbesteak ez zuen begi onez ikusten bide hau. Radio Euskaditik eta, saldukeriaz eta kolaborazionismoaz mintzo ziren desterruko ahotsak.

- Azken puntutxo bat: liburu-produkzioa.

- Bi aldi nagusi bereiztu behar dira: 1948 bitartekoa eta gerokoa (1955 artekoa).

- Lehen aldian, barruko liburuek produkzioaren %21,5 suposatzen dute. Eta kanpokoek, %78,5.

- Bigarren aldian, oster, barruak indar handia hartzen du, eta kanpoko produkzioak lehen tamaina berean jarraitzen badu ere, jaitsi egiten da bere pisua erlatibuki. Barruak %62 du eta kanpoak %38. 1949tik aurrera barne-produkzioa da nagusi.